

FIINȚE MITICE DEMONICE

Mitologia poporului român, la fel ca oricare mitologie, ni se relevă ca “spectacol” veritabil al imaginației ființei umane. Datorită oralității sale, s-a substanțializat în eresuri și rituri, în povestiri, basme și legende. Acestea ne relevă aspecte importante ale mentalității arhaice. Creațiile populare circumscriu coduri existențiale și etice ale colectivităților care le-au moștenit, le-au păstrat și le-au transmis noilor generații.

Multe elemente mitice și ritualice s-au păstrat chiar dacă comunismul a înlăturat în mare măsură dimensiunea tradițională a satului românesc, iar după 1990 mediul rural a adoptat aspecte ale modernității. Sunt actualmente sate în Bucovina, Maramureș, Oltenia, Transilvania, în care filonul tradițional cunoaște o nouă redimensionare.

Este adevărat că omului mileniului III îi este greu să înțeleagă credințele lumii arhaice care, în confruntarea cu forțe necunoscute, inexplicabile, apela la diverse practici magico-ritualice, pentru a le îndepărta și pentru a restabili echilibrul existențial.

În credințele și superstițiile românilor, determinate de spaima față de violența forțelor naturii greu de stăpânit, de teama față de ființe imaginate cu atribute supraumane, precum vrăjitoare și demoni, își are geneza demonologia (“daimonologia mitică”, cum o numește Romulus Vulcănescu). Aceasta este populată de ființe benefice (zâne, spiriduși, șarpele casei), de ființe malefic (strigoi, vârcolaci, căpcăuni, pricolici, tricolici, Muma Pădurii, Ielele, Rusaliile, Știma Apei) sau de ființe ambivalente (Ursitoarele, Joimărița, Marțolea). Toate acestea pot acționa fie în favoarea, fie în defavoarea omului sau pot avea valență justițiară, influențând destinul lui.

Dintre ființele demonice, Ielele, Rusaliile, Știma Apei, Muma Pădurii sunt cunoscute ca “modele culturale” mitice ale vrăjitoarelor. După cum remarcă Mircea Eliade, “vrăjitoarele române ilustrează autenticitatea unui scenariu precreștin

întemeiat pe călătorii onirice și pe lupta rituală extatică – model atestat în multe alte regiuni europene”¹.

Mitologia română nu cuprinde un panteon cu zeități de importanță majoră, distincte, astfel încât aria divinităților a devenit în timp largă, variată. În cadrul demonologiei care ocupă un loc semnificativ în spațiul cultural românesc, domină numeric ființele și spiritele cu trăsături feminine, care nu sunt integral benefice sau malefice, întrucât, așa cum opinează Ivan Evseev, atitudinea lor este determinată “nu atât de însușirile lor funciare, cât de comportamentul oamenilor, de calitatea răspunsului dat la provocările venite dinspre lumea numinosului și a insondabilului”².

Potrivit scenariului mitic, experiența limită la întâlnirea cu Mama Pădurii sau cu Ielele este trăită întotdeauna de unul singur, în locuri ciudate și izolate și numai la ore târzii, încărcate de energie magică. La români, ca și în mitologiile celor mai multe popoare, noaptea simbolizează regresia, subconștientul, revenirea la haos și este momentul manifestării forțelor malefice. Nu întâmplător, apusul soarelui și întunericul sunt situate în sfera miticului.

Potrivit unei credințe a românilor, miezul nopții se măsoară în “trei ceasuri” numite ale “cântătorilor”, corespunzătoare celor “trei cântări de cocoși” (ora 24, ora 2 și ora 3-3,30), considerate nefaste, deoarece în intervalul lor se crede că ar circula în voie demoni, năluci, vrăjitoare, în general animale monstruoase. De aceea, țăranii evitau să iasă afară din casă în intervalul acestor ore nefaste, dar ,dacă se întâmpla, manifestau prudență maximă și apelau la gesturi ritualice. De exemplu, dacă cineva era surprins pe drum de “spiritele nopții” trebuia repede să zgârie pe pământ în jurul său un cerc și să stea nemișcat în mijlocul cercului, rugându-l pe Dumnezeu să îl apere de ceea ce vede și aude.

Fără îndoială, credințe de acest tip au fost imaginate de mentalul colectiv pentru a impune norme etice, un cod comportamental comun în vederea evitării primejdiilor, a situațiilor limită.

¹ Mircea Eliade, *Ocultism, vrăjitorie și mode culturale*, Editura Humanitas, București, 2006, p. 102.

² Ivan Evseev, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Editura Amarcord, Timișoara, 1998, p. 8.

În mitologia română, Mama Pădurii, cunoscută și sub denumirea de vâlvă(în Apuseni), este o prezență aproape obsedantă în basme și legende, fiind ilustrativă pentru mentalul popular al unei perioade etno-culturale, al cărui imaginar îl domină copleșitor.Ea a devenit un simbol al forțelor naturii, al puterilor telurice.mama Pădurii are acțiune malefică asupra omului și sălășluiește în adâncul pădurii sau al minelor(potrivit credințelor populare din Transilvania).

Spectrul reprezentărilor acestei vrăjitoare mitice este deosebit de variat, de nuanțat.În legendele transilvănene, o întâlnim întruchipată ca pitic, copil, bătrân cu lulea, babă, drumeț sau sub formă de pisică, iepure, berbec, miel, vrabie, pasăre.În basmele românești, în general apare descrisă în tonuri aspre, chipul ei fiind un amestec de fantastic și de grotesc: o femeie extrem de bătrână, cu dinții de pietre de moară, de lână sau ca secera, înaltă aproape cât un brad și cocoșată.Ea seamănă cu un copac cioturos plin de ramuri uscate.Părul despletit îi ajunge aproape de pământ, şuvițele căzându-i ca niște șerpi pe umerii costelivi, această imagine amintind de Furiile sau de Meduza din mitologia greacă.Trebuie precizat că potrivit credinței populare punctul de naștere al puterii unei ființe depinde de păr, iar faptul că Mama Pădurii este închipuie cu părul foarte lung confirmă puterea deosebită pe care creatorii populari i-o atribuie, forța răului cu care omul este nevoit să se confrunte fiind astfel hiperbolizată.Imaginația populară o închipuie umblând prin păduri într-o cârjă și jelind, locuind în mijlocul codrilor întunecoși într-o colibă de lemn.Când obosește sau o prinde noaptea departe de casa ei, doarme în scorburi sau în copaci foarte înalți.Deși este hidoasă, are mulți copii făcuți cu dracul sau cu Moșul Codrului, foarte răi și care o supără mereu.Din această cauză se crede că Mama Pădurii fură somnul copiilor oamenilor, lăsați nesupravegheați pentru a-l oferi copiilor săi.Ea cunoaște toți copacii din pădurea pe care o stăpânește, îngrijindu-i și chiar alăptându-i.Se spune că îi ceartă dacă aceștia cresc strâmb, iar dacă o supără îi blestemă să fie tăiați sau trăsniți.Potrivit credinței populare, cei mai frumoși copaci din pădure care sunt loviți de fulger suportă astfel pedeapsa pentru nesupunerea față de Mama Pădurii.

Față de ființele umane poate manifesta atitudine tolerantă dacă i se oferă o bucată de pâine sau dacă cel care o vede își face semnul crucii,gesturi cu valențe mitico-magice, imaginate și în acest caz ca un remediu, ca o formă de apărare și care,

de altfel, relevă un aspect al generozității și al credinței țaranului din spațiul românesc. Însă, de obicei, așa cum o întâlnim în basmele din culegerile lui Petre Ispirescu, Simion-Florea Marian, Ion Pop-Reteganul, această ființă ciudată, înfricoșătoare, antropofagă, încearcă să îi ucidă pe cei care au avut îndrăzneala de a îi încălca teritoriul. Întâlnirea cu ea impune nu numai curaj, ci și un comportament special pentru a îndepărta primejdia, “vraja” pe care o poate exercita prin însăși prezența sa înfricoșătoare. Astfel este, de fapt, judecată atitudinea umană care trebuie circumscrisă unui cod etic și de valori colectiv căci, altfel, orice abatere îl îndepărtează pe om de la condiția sa ideală.

Rolul pe care imaginarul mitic îl atribuie acestei ființe, personificare a forțelor spirituale inferioare, este de a devora oamenii, de a le sacrifica identitatea, reîntorcându-i în haosul primordial.

X

Celelalte reprezentări mitologice ale vrăjitoarelor, **Ielele**, amintesc de grupurile de fete inițiate din antichitate, care în timpul unor sărbători mergeau în poieni și jucau dansuri campestre, revelând astfel un mesaj dintr-o dimensiune colectivă a ludicului. Frumusețea, cântecul și dansul lor sugerau întoarcerea în universul edenic al începuturilor.

Profilul generic al acestor ființe mitice fascinante și misterioase există creionat în legende, descântecele, basmele și credințele lumii tradiționale românești.

Duhuri sau spirite demonice, “ființe năzdravane” (cum le numeste Marcel Olinescu³), “zâne ale vazduhului silvanic și campestru” (după părerea lui Romulus Vulcanescu⁴), Ielele sunt personificări ale stărilor atmosferice ale aerului în continuă schimbare, făpturi mitice misterioase, “duhuri zburdalnice, capricioase și ambivalente” (potrivit opiniei lui Ivan Evseev⁵).

³ Marcel Olinescu, *Mitologie românească*, București, Editura Saeculum I.O., 2001, p. 320.

⁴ Romulus Vulcanescu, *Mitologie română*, București, Editura Academiei Române, 1985, p. 428.

⁵ Ivan Evseev, *Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1999, p. 208.

Credința în Iele a existat în întregul spațiu locuit de români, precum și la alte popoare din Europa de Est (de exemplu, bulgarii le numesc Samovila, iar sârbii le spun Vila).

Descrierea și însușirile lor demonice diferă de la o regiune la alta a României și de la un popor la altul. Imaginarul colectiv, indiferent de zonă, în arealul est European le-a închipuit locuind în văzduh, în păduri, pe malurile apelor, pe câmpuri, în peșteri.

În opinia lingviștilor români, denumirea “Iele” este transcrierea fonetică a pronumelui personal “ele”. Există, însă, și alte explicații oferite de oameni de cultură din secolul al XIX-lea. Cea mai interesantă ipoteză a fost formulată de scriitorul, etnologul, mitologul Bogdan Petriceicu Hasdeu. El era de părere că se poate stabili o suprapunere între cuvântul românesc “Iele” și cuvântul grecesc “ghele”:

“Coincidența «Ielelor» în limba română cu «ghelele» din provincialismul grec, anterior invaziei slavice, demonstrează până la evidență că grecii și românii n-au putut să le capete unii și alții decât de la vechea populație intermediară între Tracia și Elada, prin urmare numai și numai de la traci. Tot de acolo le-au luat mai târziu sârbii sub forma de *Vile*...

Corespondentul sanscrit al Ielelor este *vêlâ*, care sigur poate să satisfacă aici tuturor condițiilor materiale și funcționale. Sanscritul *vêlâ* înseamnă, pe de o parte, boală și moarte grabnică, pe de alta, o petrecere nestatornică...derivate din rădăcina *vêl* «a se mișca», care se aplică și la vânt, explicându-se astfel epitetul *Ielelor* noastre («stăpânele vântului»)..*Ghela* ca la greci, *Vila* ca la sârbi și *Iela* ca al noi, toate colaterale sanscritului *vêlâ*, au fost trei forme provinciale tracice”⁶.

Această teorie a lui Bogdan Petriceicu Hasdeu, care coboară în mitologia sanscrită și tracică, justifică în mare măsură numai denumirea eufemistică de “Stăpânele vântului”, oferită de oamenii din societatea arhaică.

În opinia mea, etimologia propusă de lingviști, și anume că este vorba de o transcriere fonetică a pronumelui “ele”, este mult mai plauzibilă. Aceasta ne situează mai aproape de paradigma mitologică, având în vedere diversele nume eufemistice atribuite Ielelor: *Măiestre*, *Domnițe*, *Milostive*, *Frumoasele*, *Fetele câmpului*,

⁶ *Apud* Lazăr Șăineanu, *Ielele sau Zânele rele: studii de folclor*, București, Editura Saeculum I.O., 2012, p. 104.

Dânsele, Fetele codrului, Șoimane, Vântoase, Stăpânele vântului, Irodițe etc. Această polinomie evidențiază “o polivalență mitică excepțională”⁷. De altfel, însuși cuvântul “Iele” este un eufemism, “un apelativ ritual”⁸. Oamenii din popor îl foloseau, deoarece, potrivit mentalului colectiv, acel individ care ar fi descoperit semnificația și ar fi rostit numele adevărat risca să rămână fără glas.

În cele mai multe regiuni românești țăranii le-au atribuit chiar nume proprii, cum ar fi: Cosânzeana, Trandafira, Ana, Magdalena, Roșia, Todosia, Ruxanda, Ruja, Rudeana ș.a.

O credință larg răspândită spune că Ielele ar avea o stăpână numită Irodia sau Irodeasa sau Doamna. Potrivit imaginarului popular românesc care a conturat o mitologie creștină proprie, Irodia sau Irodeasa s-ar fi îndrăgostit de Ioan Botezătorul, dar, pentru că el nu a răspuns sentimentelor, dorințelor ei, i-ar fi cerut împăratului Irod să îl decapiteze. Astfel, doreasă aibă aproape capul lui Ioan Botezătorul, pentru a-l mângâia și săruta. Pentru această faptă, divinitatea a pedepsit-o pe Irodia să nu-și găsească odihna până când lumea se va sfârși. De aceea, românii credeau că ea a devenit un duh care călătorește neîncetat și ar domina alte fantasmae, cum sunt cele ale Ielelor. Calitatea ei de stăpână a Ielelor, atribuită de mentalul popular românesc, nu mi se pare întâmplătoare, pentru că, la fel ca Irodia, “stăpânele văzduhului” sunt închipuite în permanent mișcare, rătăcire, producând dezechilibru, dezordine în viața oamenilor. Aceasta ar explica, într-o oarecare măsură, una dintre credințele populare privind originea lor, și anume că ar fi suflete de femei tinere care au fost vrăjite, care nu pot fi iertate de Dumnezeu din cauza faptelor rele săvârșite și care sunt stăpânite de diavol. Din această perspectivă, Ielele ar putea fi considerate instrumente ale maleficului pentru producerea haosului, a dezechilibrului ontologic.

Ielele au reprezentat în spațiul românesc un simbol al forțelor atmosferice și al imposibilității omului arhaic de a le controla, de a le domina.

Despre originea lor, legendele românești ne oferă următoarele ipoteze:

1. Ielele ar fi suflete de femei care au fost vrăjite și de aceea sufletele lor nu-și găsesc linistea în timpul vieții și nici după moarte, iar Dumnezeu nu mai vrea să știe de ele;

⁷ Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, p.429.

⁸ *Ibidem*.

2. Ielele sunt fiicele unui anume Rusalim-Imparat ai carui supuși s-au creștinat; de aceea ele îi urăsc pe creștini și trăiesc retrase în păduri și câmpii;

3. Potrivit unei alte credințe populare, ele au fost trei fete slujitoare ale lui Alexandru Macedon (Catrina, Zalina, Marina), care găsind o sticlă cu apă vie au baut-o și au început să zboare, căutând calul năzdravan al împăratului, care băuse și el înaintea lor din apă vie. Calul numit Ducipal s-a ascuns în adâncul mărilor, iar cele trei fete îl vor găsi când se va apropia “sfârșitul lumii” și îl vor da lui Alexandru Macedon. Apoi –spune legenda - , împăratul și cele trei fete vor intra în Rai unde vor trăi fericiți. Din acel moment, relele săvârșite de dănele asupra oamenilor vor înceta.

Dintr-o variantă care combină cele două ipoteze anterioare aflăm că Ielele (în număr de nouă) ar fi fetele lui Rusalim în a cărui împărțire a ajuns Alexandru Macedon. Acesta a luat de acolo apă vie și, când a plecat , le-a luat cu el și pe cele nouă tinere ca să-l slujească. Ele au băut din apă vie, devenind nemuritoare. Crescându-le aripi, fetele au zburat pe fereastră și s-au prefăcut în Iele. De atunci călătoresc în trei părți ale lumii, fiecare având propria-i ocupație. Se spune că trei dintre ele fură venele oamenilor, trei fac farmece de dragoste, iar alte trei (cele mai mari) îi ărsesc pe copii la naștere.

4. În sfârșit, ultima “explicație” pe care o cunoaștem de la oamenii din popor cu privire la originea lor este aceea că Ielele sunt fie niște fete frumoase transformate în bătrâne urâte , fie niște bătrâne urâte transformate în fete deosebit de frumoase, ca urmare a unor greseli săvârșite față de Dumnezeu sau față de Diavol, care le-au blestemat să-și schimbe înfățișarea până când vor decide ei. De aici și firea lor foarte capricioasă.

5. De asemenea, există credința că “Ielele provin din sufletele fetelor care au murit înecate înainte de a se mărita”⁹, aceasta indicând apartenența lor la “spiritele feminine ale strămoșilor”¹⁰.

Acelea care apar ca femei frumoase sunt îmbrăcate în veșminte albe și au părul lung, despletit, sau sunt lipsite de orice îmbrăcăminte. Ele sunt senzuale și pot

⁹ Ivan Evseev, *op.cit.*, p. 209.

¹⁰ *Ibidem*.

* descântătoarea rostea numele persoanei care necesită să fie vindecată de boala produsă de Iele.

fi văzute după miezul nopții de anumiți oameni, mai ales de bărbații tineri, necăsătoriti, care se îndrăgostesc nebunește de aceste “fantasme”. De aceea, se spunea că flăcăii cuprinși de patima iubirii pentru Iele aleargau fără odihnă, ziua și noaptea, în căutarea lor, mergând mai ales la răscrucea drumurilor.

Pasiunea pentru Iele îi îmbolnăvea. Pentru tratarea maladiei respective se recurgea la vrăji și descânțece, dar ei nu mai puteau fi vindecați.

Când se înfățișau ca femei bătrâne și urâte, foloseau aceleași mijloace de seducție ca și Ielele frumoase. În această ipostază, când erau refuzate de flăcăi se răzbunau îmbolnăvind-u-i sau omorându-i.

Înțelesurile mitice care li se atribuie sunt, în general, de zâne bune sau zâne rele. Atunci când femeile din lumea satului, care descântau, doreau să obțină o favoare din partea lor, în invocare recurgeau la eufemisme, ca în exemplul:

“voi zânelor bune
Măiestre Frumoase,
Puternice, Miloase,
Vitezelor,
Iubitelor,
Vă rog fierbinte
Cu dulci cuvinte
Să-l ajutați pe _X_* ”.

Pentru a le constrânge, oamenii din popor apelau la insulte, precum în exemplul:

“Nemilostivelor,
Relelor,
Bătrânelor,
Urâtelor, Ce v-a facut
De nu v-a plăcut?
De ce l-ați pocit și nenorocit
Pe omul iubit?

Firea-ți voi să fiți

de fete bătrâne,
de zâne spurcate

de destrăbălate”.

Grupul Ielelor este întotdeauna impar, în număr de 3 (cele urâte) sau în număr de 7, 9 (cele frumoase), numărul lor fiind variabil de la o regiune la alta a țării. De exemplu, în descântecele din Bucovina, folcloristul Simion Florea Marian identifica un număr de 3 Iele, acestea fiind numite Margalina, Savatina și Rujalina. Acest aspect i-a inspirat ezoteristului Vasile Lovinescu apropierea lor de tripla Hekate din mitologia greacă.

În cărțile de mitologie română, elaborate (în secolele al XIX-lea și al XX-lea), în cea mai mare parte, din relatările informatorilor selectați din mediul rural, se afirmă că ele puteau fi văzute noaptea, plutind în aer, lângă fântâni, prin copaci, pe la streșinele caselor, însoțite de lăutari. Pe unde ele dansau, pământul rămânea ars, iarba înnegrită. Acestea reprezentau semnele distincte ale prezenței lor într-un anumit spațiu.

Românii considerau că aceste “zâne” aveau valență justițiară, pentru că îi pedepseau pe cei care săvârșeau fapte rele, reprobabile, pe cei care dormeau neprotejați pe sub copaci (considerați copacii Ielelor), care beau apă din fântânile lor, care refuzau să danseze în horele lor și pe cei care nu le respectau zilele ce le erau consacrate: 9 zile de joi după Paște, a 50-a zi după Paște (numită în popor Rusalii, iar în calendarul creștin ortodox este sărbătoarea Coborârea Sfântului Duh) și sărbătoarea numită de români Sânziene (Drăgaica) care coincide cu sărbătoarea creștină Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul (24 iunie). Acelor persoane le făceau rău prin ridicarea lor de la nivelul solului, prin urâtire.

Dacă un om rău le ieșea în cale și doreau să-l pedepsească, îl atrăgeau prin cântece, îl adormeau și apoi dansau de trei ori “hora Ielelor” în jurul lui, blestemându-l să nu mai poată vorbi, să înnebunească și să nu găsească leacul pentru vindecare. Diferite forme de reumatism și maladii neuropsihice au fost atribuite influenței acestor făpturi mitice.

De asemenea, îmbolnăvirea sau moartea subită a vitelor era explicată prin acțiunea malefică a Ielelor. Sub același orizont motivațional se aflau și alte fenomene : inundațiile, grindina, uscarea pomilor fructiferi. La fel, se credea că unde ele dansează nu mai crește iarba sau dacă încolțește din nou culoarea este verde foarte închis și nu mai era păscută de vite. Pentru țărani era un semn clar al intruziunii maleficului în spațiul lor existențial.

Despre credința în efectul “horei Ielelor”, mitologul Victor Kernbach afirmă că are o vechime considerabilă, “fie că o atare superstiție fusese răspândită la mai multe popoare, fie că o aduseseră romanii în Dacia, căci găsim un exemplu amintit de Tacitus, când niște soldați, cuprinși brusc de delir, se năpustesc cu săbiile scoase asupra centurionilor (*«Repente lymphati, dstrictis gladiis, in centuriones invadunt»*); acești soldați ar fi văzut o Nimfă a unui izvor, de la care li s-a tras delirul, frenezia, sminteala, întrucât atacarea centurionilor nu era motivată de antecedente vădite”¹¹.

Consider că cercetătorul amintit are dreptate să observe unele corespondențe între Ielele mitologiei românești, Nimfele și Naiadele din mitologia greco-romană și Elfele din mitologia germană¹². De asemenea, horele frenetice, nocturne ale Ielelor, cuprinse de delir și desfășurate în mijlocul naturii, ne amintesc de dansurile orgiastice ale Bacchantelor, din timpul sărbătorilor antice închinat zeului Dionysos/ Bacchus. Este posibil ca aceste ființe misterioase ale panteonului românesc să fi fost pentru mentalul colectiv o reminiscență a unor Bacchante ale spațiului traco-dacic, inițiate în misterele vreunei zeități similar cu Dionysos/ Bacchus, al cărei nume nu s-a păstrat în tradiția orală a transiterii elementelor de cultură populară.

Pentru a se apăra de influența malefică a Ielelor, sătenii consumau usturoi - mai ales în zilele consacrate acestora -, purtau la brâu pelin sau usturoi, așezau pe acoperișurile caselor craniu de cai, iar la Rusalii se prindeau în dansul Călușarilor. Credința spune că omul care le vedea, pentru a evita influența lor negativă asupra sănătății sale, trebuia să se dea de 3 ori ori peste cap.

Trebuie precizat că ele nu aveau nici o influență nefastă asupra persoanelor foarte bune la suflet, altruiste, în genere cu calități deosebite.

¹¹ Victor Kernbach, *Universul mitic al românilor*, Editura Lucman, București, p. 236.

¹² *Ibidem*, p. 235.

Românii spun că Ielele nu au trup de carne, ci sunt năluci luminoase, cu chip de femei, iar pe cele tinere și frumoase doar îngerii din cer le întrec. Cântecul lor sunt deosebit de frumoase, fără comparație în spațiul mundan și au fost, probabil, auzite cândva de către tinerii care dormeau noaptea afară, cu capul pe pragul casei. Numai că acei tineri nu și le reaminteau integral, ci în fragmente. Astfel explică, de fapt, țărani noștri geneza cântecelor populare.

Spirite demonice ale aerului, care pot genera furtuni producătoare de pagube materiale sau umane, sunt și **Rusaliile**, confundate în multe sate românești cu Ielele. Ele sunt ființe mitice guvernatoare ale sărbătorii cunoscute de români cu numele de Rusalii, în plan religios corespunzându-i Coborârea Sfântului Duh. Deci, termenul definește atât o sărbătoare cât și niște ființe mitice care timp de o săptămână, noaptea, bântuie nestingherite pe câmpuri, prin păduri, pe lacuri. Ele sunt imaginate ca femei bătrâne, urâte, gârbovite și rele, numărul lor fiind, în general, impar (3, 5, 7 sau 9) și foarte rar par (2, 4, 10, 12). În timpul nopților (de la Paște până la Coborârea Sfântului Duh) își manifestă agresivitatea, iar dacă se întâmplă ca vreun om să le vadă sau să le audă cântând, acela trebuia să nu se miște și să nu le vorbească. Există credința că Rusaliile desfigurează ființe umane, “le sucesc capul la spate, le rup mâinile sau picioarele, le scot ochii, ridică bărbații în aer și apoi îi lasă să cadă de la înălțime, ca să-și rupă oasele”, “pot face ca bărbații să înnebunească”¹³ sau că “trimit boli și diferite handicapuri oamenilor ce umblă în locuri interzise, mai ales noaptea”¹⁴

Desigur, astfel de brutalități reprezentau pentru mentalul colectiv un efect, o consecință a încălcării unor principii morale esențiale pentru comunitatea sătească, a unor norme religioase și existențiale stricte, străvechi, transmise din generație în generație, pe parcursul secolelor. De remarcat este faptul că reprezentanții bisericii creștin-ortodoxe nu au reușit într-un timp atât de îndelungat (peste o mie de ani) să înlăture credințe precreștine și superstiții care s-au păstrat vii, nealterate în conștiința maselor populare.

¹³ Ion Taloș, *Gândirea magico-religioasă la români. Dicționar*, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 128.

¹⁴ Antoaneta Olteanu, *Dicționar de mitologie. Demoni, duhuri, spirite*, Editura Paideia, București, 2004, p. 368.

Ca atare, pentru a evita astfel de pericolele ce puteau fi generate de Rusalii, țaranii nu efectuau activități agricole în săptămâna consacrată unor asemenea spirite feminine malefice, nu scoteau în timpul nopții apă din fântână, iar în noaptea dinaintea sărbătorii puneau pelin pe patul în care dormeau, deasupra ușilor sau pe acoperișul casei. Dacă nu aveau pelin, foloseau usturoi, leuștean, crezând că acestea au valoare apotropaică. De asemenea, considerau benefică primirea cetei de Călușari în casele lor.

Pentru a le îmbuna, oamenii împart și în zilele noastre pomeni pentru cei decedați, în sâmbăta care precede sărbătoarea Rusaliilor, sâmbătă numită a Moșilor de Vară. Acest aspect justifică faptul că Rusaliile au fost considerate spirite feminine ale morților. Acestora le-ar fi permis – spune credința populară - să își viziteze familiile în săptămânile cuprinse între Paște și Coborârea Sfântului Duh (Rusalii), după care trebuie să se întoarcă în “lumea cealaltă”. Pentru sufletele morților, nu numai la români, ci și la celelalte popoare sud-est europene se dădeau de pomană “oale de lapte cu ghirlande de trandafiri și ouă roșii”¹⁵.

Ghirlandele de trandafiri sunt, probabil, reminiscențe ale sărbătorii romane a trandafirilor, numită Rosalia, atestată în regiunea de sud-est a României – Dobrogea. Aceasta se desfășura la sfârșitul primăverii și a fost convertită, de-a lungul veacurilor, în sărbătoarea Rusaliilor.

La fel ca Ielele, pe Rusalii le caracterizează neastâmpărul, rătăcirea, plăcerea de a cânta, dar mai ales de a dansa frenetic. Actul coregrafic se finalizează prin “prăbușirea într-un somn hipnotic: *Căderea Rusaliilor* (jucat ritual în Duminica Rusaliilor), atestat la românii din Timoc (Serbia)”¹⁶.

Rusaliilor din mitologia română le corespund Rusalki (Rusalce) în mitologia rusă, ucraineană, bielorusă și bulgară, numai că acestea sunt reprezentate ca fete frumoase înaripate, cu păr lung blond sau de culoare verde. Aceeași valență magică a dansului li se atribuie și Rusalcelor, coregrafia lor încheindu-se “cu alergarea pe câmpii în Săptămâna Rusaliilor”¹⁷ (adică în perioada cuprinsă între două sărbători creștine: Înălțarea Domnului și Sfânta Treime).

¹⁵ *Ibidem*, p. 129.

¹⁶ Victor Kernbach, *op. cit.*, p. 237.

¹⁷ *Ibidem*.

O altă reprezentare a demoniului feminin mitologic este **Știma Apei**, cunoscută și cu numele de Femeia Gârlei, Vâlva Apei. În limba română, termenul “Știmă” provine din cuvântul german “Stimme” care înseamnă “glas, voce”. Deci, Știma Apei reprezintă “glasul” apei.

În mitologia română, ea este imaginată ca o femeie înaltă, puternică, cu părul lung cât statura ei, de culoare aurie, îmbrăcată în cămașă albă lungă până la glezne, scaldându-se sau jucându-se în apă. Adesea este reprezentată cu un aspect fizic caricatural: are sânii atât de dezvoltati încât îi aruncă peste umeri, pe spate. Unii spun că ar fi jumătate femeie și jumătate pește (deci o sirenă a apelor curgătoare din arealul românesc) sau jumătate femeie și jumătate bărbat (image a ființei primordiale, androgine).

Știma Apei locuiește într-o apă curgătoare, în general în râuri mari. Ca timp de manifestare a demonismului său preferă noaptea, în special nopțile cu lună. Fiind preocupată de păstrarea echilibrului apelor, în perioade de secetă sau de inundații ea cere un sacrificiu uman.

Oamenii din popor o consideră vicleană, pentru că își prefăce glasul în geamăt prelung, obsedant, ademenindu-și destul de ușor victimele. Periodic rostește: “Ceasul a sosit, dar omul nu a venit!”. Potrivit unor legende, acest duh al teluricului, al apelor colaborează cu diavolul care, atunci când ea rostea această formulă incantatorie, îi trimitea o ființă umană – de obicei, un bărbat. Potrivit altor legende românești, Știma Apei ar fi însăși întruchiparea diavolului. Această idee apare în legende din Bucovina, al căror conținut se prezintă astfel: înainte de a fi creată lumea, era numai apă și deasupra ei înotau Dumnezeu și Diavolul, singurele ființe care existau atunci. La un moment dat, Dumnezeu a obosit călătorind deasupra oceanului imens și, dorind să se odihnească, a decis să facă ceva. A scos pământ de sub unghii și a făcut o “turtiță” pe care s-au așezat El și Diavolul (fără ca acesta să îi ceară permisiunea). Fiind istovit, Dumnezeu a adormit. Opozantul său îl împingea cu gând să-l răstoarne în apă și să-l înece, pentru a rămâne el stăpân peste toate. Numai că, cu cât îl împingea, cu atât pământul se făcea mai mare, până când a ajuns cât pământul pe care locuim noi astăzi. Atunci Dumnezeu s-a trezit, l-a luat pe Diavol de cap și l-a aruncat în adâncurile apei, blestemându-l să-și petreacă viața acolo pe vecie și “pe cine va întâlni în apa aceea în care se afla el și se va lăsa

ademenit de dânsul, pe acela să-l înece”¹⁸. Se spune că din acel timp al începuturilor Diavolul trăiește în apă și a devenit înecător de oameni. Numele pe care oamenii din popor i l-au dat este “Dracul din vale” sau “Știma Apei” sau “Înecător/ Înecătoare”. Se credea că nu se arăta oamenilor ca Diavol, ci ca bărbat sau femeie, în funcție de sexul ființei umane pe care dorea să o înece, funcționând principiul atracției între sexe. În general, se arăta ca femeie și de aceea numele cel mai cunoscut este Știma Apei sau Înecătoare. Ea are copii cunoscuți ca “Oamenii de apă” și “Fetele de apă”.

Acest personaj mitologic se circumscrie unui sistem străvechi de credințe care au existat în Europa la popoarele din nordul continentului, unde există legendă cu acest demon acvatic. “Scenariul” de factură mitică pe care îl regăsim în legende norvegiene și în legende românești este următorul: în preajma unei ape, mai ales a unui râu, în anumite momente și într-un anumit loc se aude o voce care spune “Ceasul/ora a venit, dar omul nu”. Nu după mult timp, o ființă umană (de obicei un bărbat) sosește în acel loc, cu dorința de a traversa apa sau numai de a atinge apa cu picioarele. Oricine se află în preajmă și încearcă să îl oprească nu reușește, pentru că “cel chemat” moare la atingerea apei sau se îneacă, în mod neașteptat, într-o porțiune cu apă mică. Etnologul Constantin Eretescu precizează că “în unele versiuni, legenda se reduce la vocea care se aude din râu, după care urmează informația că o persoană s-a înecat în acel loc puțin mai târziu”¹⁹.

Folcloristul norvegian Reidar Thosalf Christiansen include 35 de variante ale legendei în *The Migratory Legends: A Proposed List of Types with a Systematic Catalogue of the Norwegian Variants* (1958).

Întrucât, așa cum constată Constantin Eretescu, “densitatea variantelor raportată la teritoriu este net în favoarea țărilor scandinave”, generează supoziția că legenda mitologică despre această ființă supranaturală “a fost creată în nordul continentului, de unde a iradiat spre sud, ajungând până în spațiul locuit de români”²⁰.

În spațiul românesc, câteva variante sunt incluse de Tudor Pamfile în *Mitologie românească* (1916) și de Maria Ioniță în *Cartea vâlvelor. Legende din Munții Apuseni* (1982), conținutul fiind, în general, cel prezentat. Pentru o mai bună

¹⁸ Simion Florea Marian, *Mitologie românească*, Editura Paideia, București, 2000, p. 66.

¹⁹ Constantin Eretescu, *Știma Apei. Studii de mitologie și folclor*, Editura Etnologică, București, 2007, p. 10.

²⁰ *Ibidem*, p. 11.

*Râul Prut este granița naturală în partea de est a României, care o desparte de Republica Moldova și Ucraina.

exemplificare, două povestiri incluse de Tudor Pamfile în *Mitologie românească* sunt edificatoare. În prima se relatează că niște oameni care se aflau pe malul râului Prut* au auzit-o la miezul nopții pe Știma care rostea: “Ceasul a venit, / Dar omul nu este!”. La puțin timp apoi au văzut un tânăr călare, carese îndrepta foarte repede spre apă. Oamenii l-au prins de mâini, încercând să îl oprească. El i-a rugatinsistent să îl lase să-și pună picioarele în apa râului. Ei au fost de accord, dar tânărul, imediat ce a atins apa, a murit²¹.

Cea de-a doua povestire a fost narată de o informatoare din zona Dornelor, regiunea Bucovina, evidențiind propria sa experiență din tinerețe. Într-o zi de sâmbătă, în plină vară, femeia a strâns fânul de pe o parcel care aparținea familiei sale și l-a aranjat în grămezi mai mari. Treaba a terminat-o târziu, aproape de miezul nopții. Ca să ajungă acasă pe un drum mai scurt, a trebuit să meargă pe malul râului Bistrița. La un moment dat a auzit un glas din apă spunând de trei ori: “Iată ceasul a sosit, / Și voinicul n-a venit!”. Când a rostit aceste cuvinte a treia oară, femeia a văzut venind “un voinic frumos ca un luceafăr, călare pe un cal ca un zmeu”²². El venea repede și dădea piteni calului, ca să intre în apă, însă calul nu voia. În cele din urmă, din cauza loviturilor intense ale tânărului, calul a sărit în apa râului. Când cei doi au ajuns în mijlocul râului Bistrița, s-au cufundat în apă. Martora acestei întâmplări adaugă că animalul a ieșit din apă plin de spume, însă voinicul “a rămas în fundul genunii”²³.

În general, indiferent de regiunea geografică de unde au fost culese povestirile despre Știma Apei, “scenariul” cuprinzând elemente ale mitologicului se pliază pe una din cele două variante. Există, însă, în culegerile de folclor, și variante care evidențiază că, acelor persoane care erau ademenite de Știma Apei, așa le-a fost stabilit (“ursit”) la naștere de către Ursitoare să-și sfârșească existența înecați. Elocventă este povestirea *Omul însemnat* din antologia Mariei Ioniță, *Cartea vâlvelor. Legende din Munții Apuseni*. Din povestirea scurtă, în care naratorul este personajul central, aflăm că într-un sat din Munții Apuseni, regiunea Transilvania, trăiau odată o femeie și un bărbat care era bolnav și nu ieșise din casă de o jumătate

²¹ Cf. Tudor Pamfile, *Mitologie românească*, Editura ALLFA, București, 1997, p. 252.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

de an. Într-o zi, soția lui a mers în orașul apropiat, Câmpeni, să cumpere lucruri necesare în gospodărie. Cât timp a fost plecată, soacra ei a aflat (însă nu știm cum anume, pentru că nu se prezintă detalii) că fiul său este “însemnat” de Știma Apei și singura lui salvare era ca un alt om să meargă cu hainele lui la apa care curgea în apropierea satului și să le arunce în ea. Dacă acel om se întorcea acasă, atunci fiul ei murea. Dacă murea înecat omul acela, atunci fiul ei scăpa cu viață. După ce femeia a revenit acasă, soacra i-a spus că numai ea își poate salva soțul. Pentru aceasta, trebuie să meargă să arunce câteva haine ale lui în apă. Fără să pună întrebări.....

Cu siguranță, omul contemporan, care caută întotdeauna explicații raționale, științifice pentru tot ce-l înconjoară, se poate întreba de ce la un popor creștinat de foarte multă vreme (din secolul IV e.n.) s-a perpetuat secole de-a rândul credința în făpturi ”năzdravane”. E posibil ca țăranii români, oameni simpli, neinstruiți, dar cu un univers imaginar extraordinar de bogat, să fi dat - potrivit unei *forma mentis* – o explicație “mitică” unor fenomene naturale, apariției unor maladii, unor fenomene naturale și chiar consecințelor pe care le suportau semenii lor pentru actele malițioase. Dincolo de aceasta rămâne însă și astăzi un “de ce” fără răspuns.

Cele două “modele culturale” mitice ale vrăjitoarelor, Muma-Pădurii și Ielele, confirmă existența, în cadrul universului mitologic românesc, a unui puternic fond precreștin. Credința în aceste ființe, care exista în secolul XX, relevă viziunea populară asupra vieții privite ca o permanentă confruntare între bine și rău, pe care românul și-a imaginat-o potrivit structurii sale interioare, culturii și mentalității sale.

O reprezentare feminină a sacrului monstruos din mitologia română:
Muma-Pădurii Mitologia
poporului român, la fel ca oricare mitologie, ni se relevă ca “spectacol” veritabil al imaginației ființei umane. Datorită oralității sale, s-a substanțializat în eresuri și rituri, în povestiri miraculoase și în legende, care dezvăluie “chei” de lectură în istoria culturii populare și a mentalității românești.

Multe elemente, structuri mitice nu au dispărut odată cu satul tradițional, ci s-au păstrat și le recunoaștem mai ales acolo unde există o structură rituală. Omului

contemporan îi este greu să înțeleagă astăzi credințele omului din popor care, în confruntarea cu forțe necunoscute, cu neprevăzutul, respecta cu strictețe interdicții impuse de colectivitate sau recurgea la diverse practici rituale.

În credințele și superstițiile românilor, determinate de teama față de violența forțelor naturii, de vrăjitoare și de demoni, își are geneza daimonologia mitică populată- în funcție de atitudinea pe care o manifestă față de ființa umană-de ființe benefice(zâne, spiriduși, șarpele casei), de ființe malefice(strigoi, vârcolaci, căpcăuni, pricolici, Ielele,) sau de ființe ambivalente(Ursitoarele, Joimărița, Marțolea).Toate acestea pot acționa în favoarea, în defavoarea omului sau pot avea valență justițiară, influențând destinul lui.

Mitologia română nu cuprinde un panteon cu zeități de importanță majoră, distincte, astfel încât aria divinităților a devenit în timp largă, variată.În cadrul demonologiei care ocupă un loc semnificativ în spațiul cultural românesc, domină numeric ființele și spiritele cu trăsături feminine, care nu sunt integral benefice sau malefice, întrucât, așa cum opinează Ivan Evseev, atitudinea lor este determinată “nu atât de însușirile lor funciare, cât de comportamentul oamenilor, de calitatea răspunsului dat la provocările venite dinspre lumea numinosului și a insondabilului”ⁱ.

Ființele demonice feminine guvernează pământul, întreaga natură(Muma-Pământului, Știma-Apelor, Muma-Pădurii, Muma Ploii, Muma florilor etc.) și chiar cosmicul(Muma lui Dumnezeu). Faptul că aceste ființe mitologice au identitate și, dincolo de trăsături distincte, variate forme și funcții, comun majorității lor este termenul simbolic “mumă”, acreditează ipoteza formulată de unii dintre cercetătorii români în domeniu(Traian Herseni, Ivan Evseev, Ion Ghinoiu) că ele sunt, în complexul mitico-cultural, pe diverse trepte ale evoluției socio-istorice, “imagini” ale principiului maternității, a căror origine se află într-o *zeitate-mamă* primordială, comună probabil unei regiuni a spațiului european(ce puțin partea de SE).

Cultul puternic al maternității, care a existat în epoca matriarhatului, întregul complex psiho-social al acesteia și rolul femeii-mamă în societatea umană au generat ansamblul mitic al mumelor, bine reprezentat în mitologia română, în care ele se disting prin înfățișare, funcții și valențe simbolice, diferite uneori chiar și în cadrul aceleiași reprezentări a imaginarului popular, de la o regiune a țării la alta.

În credințele românești, o reprezentare mitică feminină a demoniului, reminiscență simbolică a unei mume primitive este Muma-Pădurii, cunoscută și cu numele de Pădureanca, Păduroaia, Vidma-Pădurii, Vâlva-Pădurii, Ciuma-Pădurii, Știma-Pădurii, Surata din Pădure și Mama- Huciului. Ideea aceasta a vechimii ei, care se pierde în negura timpului, este subliniată de Traian Herseni care afirmă: “Muma aceasta a pădurii are însă un caracter net arhaic, de mumă a tot ce este în munte, în codru, fiind reprezentată de tot ce este matern în această zonă(cerboaică, bouriță, capră sălbatică, ursoaică, iepuroaică), deci, în ultimă analiză, este zeitatea-mamă montană, principiul matern al muntelui, muntele însuși, cu toate înfățișările lui”ⁱⁱ.

Semnificativ este faptul că această divinitate malefică antropofagă acționează în special noaptea, într-un spațiu încărcat cu sacralitate, atipic: în mijlocul pădurii sau la marginea ei. Noaptea, simbol al haosului, al infernului, al morții, acționează psihologic negativ asupra omului aflat ocazional într-un spațiu atipic, “ispititor și totodată ostil, sugerând o stare imediat postcosmogonică”ⁱⁱⁱ și generând neliniște, teamă, întunecarea rațiunii, iluzionare. În timpul nopții, “primejdiile obiective” s-au transformat în “primejdii subiective”, “frica în întuneric s-a transformat în frica de întuneric”^{iv}. Astfel, se poate explica de ce, potrivit tiparului mental mito-folcloric, care a încercat să explice necunoscutul din natură, și imaginarului care a supradimensionat elemente ale realității, Muma-Pădurii a fost închipuită ca o făptură antropomorfă având o înălțime impresionantă(“matahală cât casa”, “înaltă cât copacii”), trupul “uscat și gârbov, acoperit cu păr, picioarele ca de bou, dar foarte lungi, capul cât banița”, “ochii cât strachina și dinții cât secera” și “părul până la călcâie”. Părul despletit îi ajunge aproape de pământ, șuvițele căzându-i ca niște șerpi pe umerii costelivi, această imagine amintind de Furiile sau de Meduza din mitologia greacă. Trebuie precizat că potrivit credinței populare punctual de naștere al puterii unei ființe depinde de păr, iar faptul că Muma-Pădurii este închipuită cu părul foarte lung confirmă puterea deosebită ce i-a fost atribuită,forța răului cu care omul este nevoit să se confrunte fiind astfel hiperbolizată.

Calitatea metamorfotică a acestei ființe de a-și modifica dimensiunile corporale de la gigantism până la miniaturizare(“mică cât un iepure”), pentru a

încăpea în scorbura unui copac, și de a lua înfățișarea unui animal(bivoliță, vacă, iapă, lupoaică etc.) este firească ființelor malefice paraumane.

Relevante sunt îmbrăcămintea personajului(trupul său e acoperit cu zdrențe sau de mușchi verde, de flori și frunze din copaci^v) și apariția, uneori ca ființă ambigenă(jumătate femeie și jumătate bărbat), alteori ca jumătate de femeie și jumătate de copac sau în întregime sub forma unui copac cu crengi numeroase.

Deloc lipsit de importanță este faptul că oamenii din popor i-au atribuit reale calități materne, întrucât este închipuită ca o mamă tristă, care plânge, geme, emite sunete ciudate și înfricoșătoare atunci când sunt tăiați copacii din pădure, considerații copiii săi, dar și faptul că, potrivit credinței populare, Muma-Pădurii le-ar obliga pe femeile care își ucid pruncii înainte de căsătorie să-I mănânce pe aceștia pe lumea cealaltă.

Toate aceste aspecte situează personajul mitologic la granița dintre uman și supranatural și revelează totodată o notă de sacralitate, greu de sesizat la o primă privire asupra sa. Înfățișarea respingătoare prin care îi îndepărtează pe cei care se dovedesc a fi dușmanii pădurii ocrotite de ea și atitudinea justițiară de factură mitică, manifestată dincolo de dimensiunea spațio-temporală profană, mundană, îi conferă atributul sacralității. În acest context, este necesar să precizăm că în textul unui descântec Muma-Pădurii apare ca mamă a lui Zorilă, Murgilă, Miazănoapte, personificări ale principalelor momente ale unei zile, deci este invocată ca o mumă cu attribute cosmice, aspect ce întărește nota de sacru: “U! Muma-Pădurii / Ai șapte feciori/ Și șapte nurori,/ Ceartă-i, Ceartă-ți-le:/ Să nu mai cerceteze,/ Să nu mai înfricoșeze,/ pe N. să nu-l înspăimânte! / Ceartă-ți pe Murgilă,/ Ceartă-ți pe Zorilă/ Și pe Desărelu/ Și pe Miază-noptii...”.

Față de oameni poate manifesta atitudine tolerantă dacă i se oferă o bucată de pâine sau dacă cel care o vede își face semnul crucii, gesturi cu valențe mitico-magice, imaginate și în acest caz ca un remediu, ca o formă de apărare și care, de altfel, relevă un aspect al generozității și al credinței țăranului din spațiul românesc.

Cu o înfățișare frumoasă și adoptând atitudine justițiară este descrisă această ființă mitică într-un fragment tipărit de un culegător de folclor(învățătorul Novacoviciu) din zona Banatului:” În pădure există o ființă supranaturală care supraveghează pădurile, le îngrijește, le crește, le apără de răufăcători și de cei ce cu

cuget rău intră în pădure și cearcă acolo să facă numai stricăciuni. Îi ologește, aruncă asupra lor lemne și le frânge mâinile, le îndreaptă securile ca să-și taie picioarele, le frânge carul, roata sau altceva. Dimpotrivă, însă, pe cei ce cu sfială și evlavie intră în pădure- care-i stăpânirea ei- dacă-s slabi, îi ajută la tăiatul lemnului, la încărcat, îi păzește pe ei și pe trăgătorii lor de toate primejdiile ce li s-ar putea întâmpla. Pe lângă toate cele arătate, se susține cu multă credință, că bunătatea ei, în necazurile oamenilor, e foarte mare. Ea le mai dă celor necăjiți sfaturi de îndreptare, și le prescrie leacuri...”^{vi} .

O asemenea credință despre Muma-Pădurii este izolată și mai poate fi întâlnită doar în câteva basme și legende din Transilvania, unde apare tot ca o zână bună care îi ajută pe copiii răătăciți în pădure, arătându-le calea.

Constatăm că în aceste zone ale României, Transilvania și Banat, s-a conservat în timp aspectul benefic, captivant al divinității pădurii, numit de Rudolf Otto *fascinans*. Cu același atribut o mai întâlnim într-un singur basm cules din Moldova de către culegătorul Al. Vasiliu. Textul se intitulează *Povestea lui “Nu Știu”*, Muma-Pădurii fiind cea care îl ajută pe eroul (“Nu Știu”) care, pentru a parcurge drumul inițierii și pentru a-și îndeplini misiunea, are de traversat pădurea de aramă, de argint și de aur. Muma-Pădurii devine donator mitic, personaj cu valențe pozitive, chiar dacă naratorul popular o prezintă cu o înfățișare respingătoare.

În general însă, în mitologia, în folclorul românesc, aspectul adânc impregnate în mentalul colectiv este cel negativ al acestei divinități, de *tremendum*, cu care, de altfel, o întâlnim și la alte popoare europene, îndeosebi la popoarele slave.

Românii o închipuie pe Muma-Pădurii umblând prin păduri într-o cârjă și jelind, locuind în mijlocul codrilor întunecoși într-o colibă de lemn. Când obosește sau o prinde noaptea departe de casa ei, doarme în scorburi sau în copaci foarte înalți, încă un semn al sacralității (de data aceasta în varianta sa monstruoasă), al desprinderii de lumea obișnuită, de profan.

Ea cunoaște toți copacii din pădurea pe care o stăpânește, îi îngrijește, îi ceartă dacă ei cresc strâmb și, dacă o supără, îi blestemă să fie tăiați sau trăsniți. Potrivit credinței populare, cei mai frumoși copaci din pădure care sunt loviți de fulger suportă astfel pedeapsa pentru nesupunerea față de Muma-Pădurii.

Deși este hidoasă, românii cred că ea are mulți copii făcuți cu diavolul sau cu Moșul Codrului^{vii}, care sunt foarte răi și o supără mereu. Din această cauză se spune că Muma-Pădurii fură somnul copiilor oamenilor, lăsați nesupravegheați, pentru a-l oferi copiilor săi. Acest aspect, relevant pentru o *forma mentis* adânc ancorată într-o dimensiune ontologică de factură mitică, a constituit multă vreme în spațiul românesc un motiv serios pentru ca mamele cu copii mici să își ia măsuri de precauție. Astfel, aceștia erau păziți cu mare grijă până la botez, iar dacă se întâmpla să fie lăsați nesupravegheați femeile puneau în preajma lor diverse obiecte(seceră, clește, topor, foarfece), considerând că îi vor apăra pe copii de Muma-Pădurii și, de cele mai multe ori, rosteau și câte un descântec, ca de exemplu:

“Secere secerătoare,
Cum ești ziua tăietoare,
Să fii noaptea păzitoare
La N.
Prin pat,
Pe sub pat,
Prin așternut,
Pe sub așternut!”^{viii}

Româncele apelau la tot felul de elemente cu încărcătură simbolică(ban de argint, busuioc, tămâie, usturoi, cărbuni aprinși puși în trei locuri la ușă) și la practici magice, pentru a îndepărta divinitatea monstruoasă acuzată că ar fi furat somnul copiilor lor, atunci când ei tresăreau sau plângeau la aceleași ore. Unul dintre frumoasele descântece care se rostea într-o astfel de situație este următorul:

“Voi, acești cărbuni,
Să vă faceți trei îngeri buni,
Să păziți prin bătătură,
Prin casă,
Pe sub casă,
Prin pat,
Pe sub pat,
Unde veți afla de Muma-Pădurii,
S-o luați,

Să o sfărâmați,
Inima să i-o mâncați,
În casă să n-o mai lăsați,
Căci Muma-pădurii copilul mi-a izmenit
Și mi l-a prăpădit!

Muma mumelor,
Muma-pădurilor,
Eu te strig,
Tu să-mi răspunzi;
Eu îți dau
Tu să-mi dai;
Eu îți dau plânsul copilului meu,
Tu să-mi dai odihna a lui tău,
Să doarmă ca tunul,
Să tacă ca alunul;
Cum dorm păsările în tine,
Așa să doarmă copilul la mine!”^{ix}

Deci, acest “model cultural” mitic se manifestă ca principiu al răului, apelând la gestul mitico-magic de” a fura somnul” copiilor oamenilor sau de a-i schimba pe aceștia cu copiii ei urâți plângăcioși. Însă, în cele mai multe texte folclorice românești(legende, basme), din culegerile lui Petre Ispirescu, Bogdan Petriceicu-Hasdeu, Simion-Florea Marian, Ion Pop-Reteganul, Dumitru Stăncescu, Muma-Pădurii este descrisă ca ființă demonică, înfricoșătoare, încercând să îi ucidă pe cei ce au avut îndrăzneala de a îi încălca teritoriul. Uneori se dovedește doar vampirică, mulțumindu-se să sugă sângele victimelor. Acestea mor la scurt timp, dar pot fi înviate dacă un om curajos crestează pulpa Mumei-Pădurii, adună sângele care curge și îl toarnă pe gâtul celei care i-a căzut victimă(de obicei, așa cum se povestește în basme, persoana-victimă este o fată de oameni sărmani, rămasă singură în locuința familiei, care se află într-o pădure, iar salvatorul este un tânăr tot de condiție modestă, îndrăgostit de fata cu care ulterior se căsătorește).

În majoritatea basmelor însă, Muma-Pădurii ni se înfățișează ca ființă antropofagă,devorându-și victimele. Numai cel ales, eroul basmelor, poate rezista confruntării, provocării ei.Întâlnirea cu Muma-Pădurii impune curaj, inițiere, căci însăși prezența sa înfricoșătoare înseamnă primejdie.

Un comportament special adoptă actantul și atunci când această ființă demonică este, în multe variante, stăpâna calului cu 9 inimi, animal cu puteri miraculoase, în a cărui posesie trebuie să ajungă Făt-Frumos pentru a-și putea încheia victorios misiunea încredințată.El este nevoit să o slujească timp de trei zile pe Muma-Pădurii care locuiește în mijlocul codrului, într-o colibă cu o curte înconjurată de 12 pari în vârful cărora sunt înfipte capetele celor care nu s-au dovedit capabili să îndeplinească cerințele sale. Imaginea capetelor omenești , cu certe valențe simbolice, reprezintă un avertisment pentru orice neofit care, pătruns într-un spațiu sacru, stăpânit de o divinitate, fie ea și monstruoasă, nu se dovedește capabil să respecte un ansamblu de reguli rituale.Eroul basmelor intră în posesia calului năzdrăvan numai cu aportul unor adjuvanți(pasăre, pește, lup, vulpe etc.) care își manifestă recunoașterea pentru că într-o situație limită au fost salvați de către el. Acest fapt relevă că Muma-Pădurii este reprezentanta unei puteri cosmice, iar înfruntarea ei este supusă eșecului dacă nu se produce o desprindere a ființei umane de lumea profană, de lumea contingentelor, pentru a pătrunde treptat și fără primejdii în lumea sacrului.

În unele texte folclorice, a căror substanță se află în universul mitic, ni se relevă o altă însușire a acestei divinități silvestre, și anume urmărirea maladivă a bărbaților pe care îi pedepsește pentru că refuză dragostea ei sau pentru că o divulgă. De exemplu, în culegerea Mariei Ioniță, intitulată *Cartea vâlvelor*, în *Pedeapsa vâlvei*(vâlvă fiind termenul folosit în Transilvania , prin care este desemnată stăpânitoarea pădurii, a comorii, a minelor etc.) se relatează că un tânăr necăsătorit a fost luat de Muma-Pădurii în locașul ei și acolo au stat împreună mai mulți ani. Tânărului făcându-i-se dor de casă, a cerut permisiunea de a merge în satul său pentru a-și vedea părinții. Vâlva l-a avertizat să nu divulge nimănui că acum este căsătorit, însă el a încălcat promisiunea și la întoarcerea sa în pădure ea s-a răzbunat: l-a ridicat în aer foarte sus și i-a dat drumul în vârful unui copac.Astfel, povestea se încheie cu moartea feciorului. Textul, scurt ca dimensiune narativă, scoate în

evidență că universul sacrului, primejdios, impunând restricții, rămâne, în cea mai mare parte, un teritoriu interzis umanului definit prin slăbiciune, care se simte dezarmat în fața necunoscutului ce îi limitează capacitatea de a se apăra și de a acționa.

De asemenea, Muma-Pădurii se mai poate manifesta ca principiu al răului răzbunându-se pe cei care îndrăznesc să-i imite glasul sau vorbesc ironic la adresa ei, fie răpindu-i, fie lăsându-i fără grai. Asemenea exemple întâlnim în antologia Mariei Ioniță, citată mai sus, revelatoare fiind *Copilu și vâlva*(din care aflăm că Muma-Pădurii i-a luat graiul unui copil care a uit noaptea în pădure), *Căruțu vâlvei*(aceeași ființă mitică demonică a lăsat-o fără glas și fără putere, pe o femeie aflată la o stână, care a avut curajul să iasă afară în timpul nopții, la auzul unor zgomote ciudate).

Ca ființă malefică, distrugătoare, apare Muma-Pădurii și în scenariul mitic potrivit căruia tăierea unei păduri se finalizează cu moartea unei ființe umane, căci, s-a crezut multă vreme, ea ar “cere”, odată acțiunea încheiată, “un om”.

Toate aceste atitudini atribuite de imaginarul popular Mumei-Pădurii nu fac decât să reflecte o judecată , în tipar mitic, a comportamentului uman, care trebuie circumscris unui cod etic și de valori colectiv, pentru că altfel orice abatere îndepărtează ființa umană de la condiția sa ideală.Ceea ce consider în mod deosebit semnificativ pentru tiparul mental mitologic românesc este faptul că oamenii din popor nu și-au pus problema *dacă* acest “duh” al pădurilor a existat cu adevărat sau nu, deoarece a fost simțit ca o realitate. În culegerea de legende din Munții Apuseni, realizată de Maria Ioniță, unul dintre informatori declara în anul 1979 următoarele: “ Referitor la vâlve, Vâlva Pădurii... foarte mult înainte se vorbea despre acestea. Și acestea au fost realități. Foarte rău că în momentul de față încep să dispară cheștiile astea. Mai ales tineretului nu-I vine să creadă că a fost Vâlva Pădurii care făcea mari minuni. Acum, dacă ar fi vorba de Vâlva Pădurii, spun că îi necuratu, îi cine știe ce...”^x.

Ancorat în existența concretă, reală, dar privind dincolo de aceasta, dincolo de limite, către necunoscut, omul și-a dat seama că adesea răul provine din el însuși și din practica vieții. Ca atare, tot ce a simțit că este rău, tot ce l-a speriat , tot ce nu i-a inspirat încredere a concentrat într-un agent, într-un purtător, într-o

făptură demonică, izolată, dar bine definită. Este posibil ca astfel să fi fost creată și Muma-Pădurii, imagine definitorie, în mitologia română, a sacrului monstruos. Prin credința într-o asemenea ființă, mentalul colectiv a încercat să impună norme etice, un cod comportamental comun în vederea evitării oricărei situații limită.

,

Note:

ⁱ Ivan Evseev, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Editura Amarcord, Timișoara, 1998, p.8

ⁱⁱ Traian Herseni, *Forme străvechi de cultură populară românească. Studiu de paleoetnografie a cetelor de feciori din Țara Oltului*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p.295

ⁱⁱⁱ V. Kernbach, *Universul mitic al românilor*, Editura Lucman, București, f.a., p.340

^{iv} Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 1994, p.115

^v Cf. Ovidiu Bîrlea, *Mică enciclopedie a poveștilor românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p.241

^{vi} Apud I.-Aurel Candrea, *Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*, editura Polirom, Iași, 1999, p.191

^{vii} Moșul Codrului este corespondentul masculin al Mumei-Pădurii, divinitate malefică antropofagă, ocrotitor al pădurii, numit și Păduroiul (în Transilvania, Oltenia). Victor Kernbach afirmă în studiul *Universul mitic al românilor* că Moșul Codrului este „un zeu arhaic indoeuropean, identificat cu așa-numitul *Bărbat ținând un cârlig* din paleoliticul superior” (p.341).

^{viii} Tudor Pamfile, *Mitologie românească*, Editura All, București, 1997, pp.194-195

^{ix} *Ibidem*, p.195

^x Maria Ioniță, *Cartea vâlvelor. Legende din Apuseni*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1982, p.91
